

ה' של ספינה

אוצרות הדף היומי

הרב יוסף חיים אוהב ציון

ל"ט.

"ואלו ירקות שאדם יוצא
בהן ידי חובתו בפסח"

האם עדיף לתרום לסומא או לחשוך בנים

מעשה ביהודי עשיר שלאחר שנים רבות נפקד בזש"ק, והיה ברצונו לתרום לבית החולים, ושאל את הגר"י זילברשטיין, להיכן עדיף שיתרום, האם למחלקה המסייעת בידי חשוכי בנים, או למחלקת עיניים המטפלת בעיוורים, שהרי על שניהם נאמר שחשובים כמות.

הרב העביר את השאלה לגיסו הגר"ח קנייבסקי, שהשיב שמחלקת עיניים עדיפה (הובא בקובץ 'קול ברמה' אלול תשנ"ד, עמוד 38). והסביר את דבריו, על פי דברי הראשונים (עיין הגהות מיימוניות חמץ ומצה פ"ז אות כ. יחא"צ), שמסבירים במשנה המונה ג' סוגי מרור, שראשון ראשון קודם, ועדיף קודם לאכול את המין הראשון, שהוזכר במשנה, ואם אין לו שייקח את השני וכו'. וכך גם בענייננו, אמר הגר"ח, הגמרא בנדרים (סד.) מונה ד' אנשים החשובים כמות: עני, מצורע, סומא ומי שאין לו בנים, ואם כן הרי שגם בזה ראשון ראשון קודם, ועדיף לתרום לטיפול בסומא שקודם במשנה למי שאין לו בנים. ע"כ.

ולכאורה יש להעיר ממה שכתב בתבואות שור (יו"ד סימן ו סק"א), שבאמת בכל מקום שנשנו כמה דברים במשנה אין ענין להקדים אחד מהם על פני חבירו, ולכן במצות מצה ששנינו (לעיל לה), אלו דברים שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח בחטים, בשעורים, בכוסמין, בשיפון ובשיבולת שועל ואין ענין לחזר אחר מצה מחיטים דווקא ולהדר אחר המוקדם במשנה. וכן במה ששנינו לעניין כתיבת גיטי נשים (גיטין יט) בכל כותבים, בדיו, בסם, בסיקרא, בקומוס ובקנקנתום ובכל דבר שהוא של קיימא, אין ענין להדר אחר המוקדם במשנה. אלא שבמקום שאנו רואים שמה שהיה מן הדין להקדימו נשנה על ידי התנא בסוף, היפך הסברא, אז אנו אומרים שיש קפיידא בדבר. ולכן לעניין מרור נקטו הראשונים והשו"ע שיש קפיידא בסדר כיון שמן הסברא היה להקדים את המרור לפני שאר המינים כיון שהוא מר מכולם, ואף על פי

הנשים במצה ילפינן מדכתיב 'לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני וכו' למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים'. וילפינן בהקישא שכל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה, והתם כתיב לחם עוני, ודרשינן (פסחים קטו): לחם עוני שעונים עליו דברים הרבה, דהיינו סיפור יציאת מצרים, ואם כן מהאי הקישא גופא ילפינן לחייב הנשים בסיפור יציאת מצרים. עיין שם. וכדברים האלה כתב הגאון מהר"ם שיק בחיבורו על המצוות (מצוה כ"א אות ב') ללמוד מההיקש הנ"ל שנתחייבו בו הנשים במצה - אף חיוב סיפור יציאת מצרים, דההוא קרא מסיים לחם עוני, שעונים עליו דברים הרבה."

ל"ו.

"עשאו בחמה פטורים מן
החלה מפני שאינו לחם"

האם יש ענין לאפות מצה על גחלים דווקא

בספר מחזה אברהם (סימן קה) כתב להתיר לאפות מצה בתנור חשמלי, אף שאין שם שלהבת וגחלים, וכך כתב בהגהות מהרש"ם (או"ח סימן תסא ס"ב). וכתב בספר שערים המצוינים בהלכה, דלא דמי למצה שנאפתה בחמה שאינו דרך בישול ואפיה, וכדאיתא בסוגיין 'עשאו בחמה פטורים מן החלה מפני שאינו לחם'. אמנם בתרגום יונתן (שמות יב, לט) בפסוק 'ויאפו את הבצק', מתרגם 'ומתאפי להון מחומתא דשמשא', אולם זה אינו דהתם מיירי שאפו למחרת הפסח, אבל המצות שאפו בליל פסח נאפו בתנור.

ומסיים בשערים המצוינים בהלכה, דלכתחילה עדיף לאפות על ידי שלהבת וגחלים, דאיתא במסכת הוריות (יג.) פת פחמין, דהיינו פת האפוי ע"י גחלים, טוב לזכרון והרי כתוב בתורה 'למען תזכור', ובמהר"ם שיק על המצוות מצוה י' הביא מהחת"ס שיש ליקח למצה קמח חיטים ולא שעורים, מפני שקשים לשכחה ובמצה כתיב למען תזכור, עכ"ד.

ל"ז.

דאמר שמנאל לחם עוני לחם
שעונים עליו דברים הרבה"

האם נשים חייבות באמירת ההגדה

כתב מרן רבינו זי"ע בספרו שו"ת חזון עובדיה (סימן כ אות ג): "בספר מנחה חדשה (מצוה כ"א, דף מ"ה סוף עמוד ג') הוכיח מדברי הרמב"ם בספר המצוות, דסבירא ליה שנשים חייבות בסיפור יציאת מצרים, והביא מה שכתב מר זקנו הרב מנחת חינוך שתמה על החינוך שכתב שמצוה זו נוהגת בזכרים ובנקבות, וכתב שחידוש גדול הוא אצלו שהרי מצות עשה שהזמן גרמא היא שהנשים פטורות, ולא זכר מדברי הרמב"ם בספר המצוות. והעיר עוד על המנחת חינוך שרצה ללמוד מדאמרינן בעבור זה בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך, וכיון שהן חייבות במצה ומרור חייבות גם בהגדה, וכתב עליו, ואין זה כלום, שהתורה כתבה כן לגבי אנשים שאז הוא זמן חיובם, וכבר מצינו כיו"ב במצוות אחרות ומכל מקום אין הנשים חייבות בהן. עכת"ד.

"וכן בספר מצות המלך (מצוה ר"ל) הוכיח כן מדברי הרמב"ם בספר המצוות הנ"ל, וציין עוד לספר נר מצוה (סימן י' אות קט"קטא). ע"ש. גם הגאון רבי משה קאשטרו בשו"ת ירים משה (חלק אורח חיים סימן יב) השיג על הבית דוד (סימן רנו), שלא ראה דברי הרמב"ם בספר המצוות, שמבואר להדיא שהנשים חייבות בסיפור יציאת מצרים בליל פסח.

"גם הגאון רבי יצחק אבולעפייא בספר פני יצחק חלק ד' (סימן עא) השיג על הבית דוד שדקדק מדברי הרמב"ם לפטור הנשים מסיפור יציאת מצרים מדלא כתב "אחד אנשים ואחד נשים", דאדרבה איפכא מסתברא, שמדלא הזכיר פטור לנשים משמע שגם הנשים חייבות, ובאמת שכן מבואר בדבריו בספר המצוות (בסוף רמ"ח מצות עשה) וכן כתב בספר החינוך. ונראה דהיינו טעמא משום שאף על פי שמצות סיפור יציאת מצרים היא מצות עשה שהזמן גרמא, מכל מקום הואיל וחייב

לאסוקי שמעתתא

"אלא מצה מי כתיב מצתכם" (לח.) האם בעה"ב צריך להקנות המצה לאורח

כתב השפת אמת בחידושו לסוכה (לה. ד"ה בגמ' אתיא): ומשמע דמסקנת הגמ' כן הוא, ולפי זה צריכין ליזהר במצה של מצוה שיהיה המצה שלו (שיהיה לו בו דין ממון) דווקא, ולאורח על שלחן בעל הבית, צריך ליתן לו בעל הבית המצה במתנה, ולא סגי מה שהרשהו לאכול, דצריך להיות שלו ממש (שיוכל למכרו ולהקדישו, דמתנה שאינו יכול להקדישה לא שמה מתנה כדאי' בנדרים (מח.)).

ועיין במקראי קודש (ח"ב סימן מה) שדן בשאלה זו באורחים המתארחים בליל הסדר, האם צריך בעל הבית להקנות להם את המצה, ומסיים: "והגאון מקאליש (אמרי בינה דיני פסח סימן כג) אמר ליישב את המנהג דלא חששו לזה, משום שבנותנו לאורח, אף דלא הוי שלו להקדיש ולתת לאחרים, מכל מקום כבר זכה בו לענין זה שיכול לאכול, ואם נתנו בידיו ובא לידי האורח, ודאי זכה על כל פנים ששוב אין ביד בעל הבית להוציא ממנו רק שיאכלנו, ולענין מצה זכות לאכול סגי, כיון דלא כתיב מצתכם להדיא, רק מגזירה שווה דלחם מַחֲלָה, י"ל דכהאי גוונא כשאוכל בלי שום מוחה ובדעת בעל הבית אף לא נתכוון ממש מכל מקום יוצא בו ידי חובת מצה".

ויש לציין, כי אכן יש בפוסקים דעות דסבירא להו בעלמא שאורח על שולחן בעל הבית זכה בחלקו וקנה אותו, ולשיטתם קושיא מעיקרא ליתא, ואין כל חשש במנהג העולם ואין צריך שבעל הבית יקנה להדיא את המצה לאורח, דבמה שהרשהו לאכול הרי הוא כשלו ממש. ודבר זה אם אורח זוכה בחלקו תלוי באשלי ררבבי, ואין כאן מקומו.

כן שנה אותו התנא האחרון, ומכאן למדו שיש קפיידא בדבר מאיזה טעם שלכן צריך להקפיד ולהקדים דווקא את הקודם במשנה.

ועל פי זה חלק בתבואות שור על דעת הב"ח (שם ס"א) שנקט שיש להקדים שחיטה בסכין של מתכת על פני שחיטה בצור, וצור על פני זכוכית וזכוכית על פני קנה, כסדר שהם מנויים בברייתא (חולין טו), וכתב בתבואות שור שלפי המבואר אין קפיידא להקדים שום דבר שנשנה במשנה או בברייתא קודם, ורק מרור יש בו ענין מיוחד להקדים כמו שנתבאר. ולפי דבריו אזלא הראיה לענין הקדמת סומא לחשור בנים, ויל"ע.

מא.

"פסח שבשלו בחמי טבריא חייב"

היכי משכחת לה פסח בחמי טבריא

כתב מרן רבינו זי"ע במאור ישראל כאן: "בהגהות מראה כהן כתב, שחכם גדול אחד מחכמי ירושלים שביקר במחנה קדשם, עמד בתימה גדולה שאין יתכן דין זה במציאות, והרי הפסח אינו נאכל אלא בירושלים, ואם הביאוהו לטבריה כבר נפסל ביוצא, ואם הביאו מחמי טבריה לירושלים כלי שני הוא ואינו מבשל. ע"כ. וראיתי להגרי"ח בספר בניהו פסחים (ח:) שכתב, דמשכחת לה שהביאו מחמי טבריה לירושלים על ידי שד, או שהוליכו הבשר לשם ברגע אחד וצלאוהו. עיין שם.

"ותימה שלא הרגיש שנפסל ביוצא, ובודאי שכל שנפסל אין בו חיוב של "כי אם צלי אש", דכהאי גוונא אמרינן לקמן (בע"ב) שאינו חייב משום נא מבעוד יום, כי אם בשעה שישנו בקום אכול צלי, וכל שכן לנפסל ביוצא שאינו ראוי כלל אף משחשיכה, וע"ע לקמן (פד:) דאמרינן שאם נפסל אין בו משום שבירת עצם, כי פליגי מבעוד יום, כיון דלאורתא חזי. וכן ראיתי במראה כהן שם, שכתב בפשטות, דבנפסל ביוצא אין בו איסור משום "כי אם צלי אש", וראיה מדין נא מבעוד יום.

"ומצאתי בשו"ת ציון לנפש חיה החדש (סי' קטז) שכתב, שקושיא זו אשר נתלבטו בה האחרונים כבר נשמעה בספרי הראשונים, בספר יחוסי תנאים ואמוראים לרבינו יהודה בר קלונימוס, וז"ל: והא דאמרינן בפסחים (מא.) פסח שבשלו בחמי טבריה, ליכא לאוקמי בבית עולמים דהא אין חמי טבריה בירושלים, כדאיתא בפ"ק דפסחים (ח:), אלא היינו בשילה ובבמה גדולה ובשעה שמקריבים בבמת יחיד. ע"כ. (ומ"ש הרה"ג השואל שם דמשכחת לה שהביא מחמי טבריה בכלי המחזיק חומו שנקרא טרמאס, הנה הגאון האדמו"ר מגור במכתבי תורה (סי' פא-פג) עמד ג"כ על הדין

כן על שמן של מעיינות טבריא, וממילא אתי שפיר בפשיטות.

"ואל תתמה על החפץ דזו מנין, הנה תא ואחוי לך דברים מפורשים, וכה כתב אחד מרבותינו הראשונים כמלאכים רבינו יצחק אור זרוע ז"ל בספרו הגדול אור זרוע ח"א (הלכות נדה סימן שס"ו): "אני המחבר איקלעתי לארץ הגר (ר"ל הונגריה) לבדן (ר"ל בודאפשט) ולאוסטריגוס, ויש שם חמי טבריא נובעין מן הקרקע, ושאלוני אם אפשר לטבול בהן שהיו מסופקין בעבור שהן חמין, והוריתי להם להיתר". הרי שמצינו "חמי טבריא" גם בארץ נכריה היא ארץ הגר היא הונגריה, ובעל כרחיך ד"חמי טבריא" הוא שם ותואר לכל אותם מעיינות רותחים הנמצאים בעולם, ולא איכפת לן היכן מקומם במציאות, ואף שאינם בעיר טבריא אלא במקום וארץ אחרת, נקראים הם בשם "חמי טבריא" על שם חמי טבריא האמיתיים הנמצאים בעיר טבריא, ומינה נמי לנדון דידן דחמי טבריא היינו מעיינות רותחים והם נמצאים בירושלים".

דפסח שבשלו בחמי טבריה, דהיכי משכחת לה וכו', ורצה להעמידו באופן שהביא מחמי טבריה בכלי המחזיק חומו שנקרא טרמאס, ושוב דחה כי לפ"ז היה צ"ל שדין הטרמאס הוי ככלי ראשון, שכלי שני אינו מבשל, ובאמת שרוחק לומר כן. עיין שם. וכ"כ בפשיטות בשו"ת אגרות משה פיינשטיין (חאו"ח סי' צה) שדין הטרמאס ככלי שני. וכ"כ בשו"ת בצל החכמה ח"ב (סי' עד) עיין שם. וע"ע בשו"ת יביע אומר ח"א (חאו"ח סי' יד) ע"ש). ע"כ.

והגאון רבי יעקב חיים סופר בספרו הדר יעקב (ח"ו סימן א אות ב) כתב: "ואם הייתה לנו רשות הייתי אומר בס"ד בישוב קושיא זו, שכבר רבינו הגדול עטרת המפרשים רש"י ז"ל במתק לשונו הטהורה תירץ שם שאלה זו בכותבו "חמי טבריא, מעיינות רותחין", דמה הרגיש ומאי קא משמע לן בזה. אלא כוונתו ז"ל ללמדנו, שלא נטעה כאילו אכן כאן מדובר בדווקא באותם מעיינות רותחין הנמצאים בעיר טבריא, דלא היא, אלא כל מעיינות הרותחים נקראים בשם "חמי טבריא", אף שאינם בעיר טבריא, ונקראו